

Skjøtselsplan for «Borgværet S» naturbeitemark på Borgværet i Vestvågøy kommune

FIRMANAVN OG ÅRSTALL:	Miljøfaglig Utredning AS, 2021
PLAN/PROSJEKTANSVARLIG:	Pål Alvereng
OPPDRAGSGIVER:	Fylkesmannen i Nordland
LITTERATUR-REFERANSE:	Alvereng, P. & Gaarder, G. 2021. Skjøtselsplan for Borgværet S, naturbeitemark på Borgværet i Vestvågøy kommune. Miljøfaglig Utredning notat 2021-N6, 10 s. ISBN 978-82-345-0148-7.

A. Generell del

Naturbeitemark

Fra faktaark for Naturbeitemark (Bratli 2014).

Naturbeitemark er en artsrik naturtype med høy andel habitatspesialister. Naturtypen er vidt utbredt, men artsrik, ugjødset beitemark i god hevd er gått tilbake som følge av endringer i landbruket. Gjengroing etter opphør av bruk eller intensivt drift med gjødsling og pløying, har redusert arealet. Typen er også utsatt for nedbygging. På bakgrunn av dette er naturtypen som helhet vurdert som sårbar (VU) i Norsk rødliste for naturtyper 2011. Naturbeitemark har høy andel rødlistearter i ulike organismegrupper, særlig karplanter, beitemarksopp og insekter. Mange arter har hovedtyngden av sine forekomster innenfor denne naturtypen.

Utbredelse

Naturbeitemark er vidt utbredt over hele Norge fra kysten til innlandet og i alle biogeografiske soner fra boreonemoral til lavalpin sone og fra sterkt oseanisk til svakt kontinental seksjon. I dag er typen vanligst i regioner med mye husdyrhold, for eksempel øvre dalstrøk på Østlandet, på Vestlandet, i Trøndelag og på Nordlandskysten.

Naturfaglig beskrivelse

Naturbeitemark er lysåpen grasmark med langvarig hevd i form av husdyrbeite, både sau, geit, storfe og hest. Utseendemessig karakteriseres typen av lavvokst vegetasjon dominert av urter og gras. Trær og busker forekommer spredt, til forskjell fra slåttemark der disse mangler. Marka er gjerne mer ujevn enn i slåttemark. Steiner, grunnlendte partier og bergknauser er også nokså vanlig. Typisk for beitemark er dominans av beite- og tråkkresistente gras og arter som ikke spises fordi de er giftige, tornete, smaker vondt eller inneholder mye silikat. Naturbeitemark har få nitrofile arter, men spredt kan noe næringskrevende og tråkktolerante arter forekomme.

Karakteristisk er også forekomsten av beitemarksopp om høsten.

Det er stor variasjon i artssammensetningen og miljøforhold i naturbeitemark. Et fellestrekk er at variasjonen både skyldes økokliner som også er viktige på naturmark, og langvarig hevd.

Naturbeitemark er semi-naturlig natur, oftest oppstått fra skogsmark som gjennom lang tid med ekstensivt beite har utviklet egenskaper som skiller den fra det natursystemet den ble utviklet fra, uten at markstruktur, hydrologi eller andre basale egenskaper har blitt vesentlig endret. Beitetrykk, husdyrslag og tidspunktet for beite er faktorer av betydning. Tidspunkt på året og varighet av beitet er også faktorer som påvirker vegetasjonen. Det er viktig med avpasset antall beitedyr, da overbeite reduserer artsmangfoldet og for lite beite gir gjengroing. Til forskjell fra kulturbeite er naturbeitemark ikke pløyd og tilsådd, og ikke eller i bare liten grad gjødset.

Kalkinnhold og jordfuktighet er viktige årsaker til variasjonen i artssammensetningen.

Karplantemangfoldet er størst i naturbeitemark på kalkrik grunn i lavlandet, der særlig kalktørrenger har et høyt artsmangfold. Det samme gjelder tørrbakker i dalstrøk på Østlandet. Viktige naturbeitemarker for sopp ser ut til å følge et litt annet mønster, da artsrike beiter med høy forekomst av rødlistede sopparter kan forekomme både på kalkrik og kalkfattig grunn, og gjerne i friskere enger. Lang beitehistorie antas å være gunstig. Det er stor regional variasjon fra kyst til innland, fra lavland til fjell og fra sør til nord.

Artsinnhold

Naturbeitemark er en meget artsrik naturtype karakterisert av mange rødlistede arter av insekter, karplanter og sopp. Av særlig betydning er naturtypen for beitemarksopp og blant disse er 94 arter rødlistet, først og fremst vokssopp, rødsporer, jordtunger og kjølesopp. Også for en lang rekke karplanter

og insekter er naturtypen viktig. Rundt 85 rødlistede karplanter er knyttet til typen. De mest sjeldne finnes bare på et fåtall steder, mens andre er mer vidt utbredt, men har gått tilbake i lavlandet. Et særpreg i tørr, varm og sandig beitemark er forekomst av møkkbiller, en artsgruppe som har gått sterkt tilbake i seinere tid. En rekke insekter og andre invertebrater er også knyttet til typen, hvorav flere er rødlistede.

Naturbeitemark inngår i forskjellige landskapstyper, fra vidstrakte seterlandskap, småskala kystlandskap, åpne jordbrukslandskap og småskala kulturlandskap i dalstrøk- og skogstrøk. Ofte forekommer typen som små restarealer og kanter i intensivt drevet jordbrukslandskap. Ved kysten veksler beitemark ofte med andre åpne naturtyper i finskala mosaikkartet mønster. I dalstrøk finner en gjerne artsrik beitemark i kanter mellom fulldyrka mark og hagemark eller skog. Kantsonene har ofte vært uten hevd over lengre tid, men skal kartlegges som beitemarkskant så lenge de fortsatt har preg av semi-naturlig eng. Naturbeitemark har ofte innslag av bergknauser og tresatte partier.

Påvirkning, bruk

Ulike husdyrslag beiter på ulikt vis. Sau beiter for eksempel mer selektivt enn storfe. Sambeite er derfor som regel positivt. Beite er en nødvendig forutsetning for at naturtypens verdier skal opprettholdes. Beite tilpasset naturgrunnet er viktig. For lite beitetrykk medfører gjengroing, mens for sterkt beite medfører slitasje og tråkkskader.

De viktigste negative påvirkningsfaktorene i naturbeitemark er gjengroing og intensivt bruk. Tidligere var husdyrhold vanlig over hele landet og typen har gått sterkt tilbake som følge av opphør av beite med påfølgende gjengroing. I sentrale jordbruksstrøk er omlegging til mer intensiv drift med gjødsling, sprøyting og oppdyrking til kornproduksjon og kunsteng typisk. I tillegg er typen utsatt for nedbygging. Tilplanting av gamle beitemarker er også et problem, ved at det reduserer forekomster av naturtypen. Det samme er spredning og etablering av fremmede arter og andre problemarter, ved at disse fortrenger de typiske beitemarksartene, og over tid bidrar til å ødelegge forekomster av naturtypen. Tilførsel av nitrogen både fra langtransportert luftforurensing og fra lokale kilder fører særlig i sørlige deler av landet til eutrofiering.

Råd om skjøtsel og hensyn

Skjøtsel skal opprettholdes, eller igangsettes i lokaliteter som kan restaureres og der det er dokumentert høye naturverdier. Det bør gjøres en vurdering av hvordan lokaliteten opprinnelig har vært skjøttet. For lokaliteter som opplagt og relativt nylig har vært slåttemark, og der det vurderes som mulig å tilbakeføre lokaliteten til slåttemark skal dette anmerkes. I de fleste tilfeller er beiteregimet tilpasset den enkelte lokalitet. Det bør utarbeides planer for skjøtsel i viktige lokaliteter der grunneier/driver involveres. Typiske tiltak vil være å tilpasse dyreantall, husdyrslag og tidspunkt for beite avhengig av vegetasjonen på stedet. Både husdyrslag, antall dyr og beitetidspunkt er viktig å vurdere i beitemark. For eksempel kan det være aktuelt å holde sau unna lokaliteter med sjeldne orkideer som svartkurle, og det kan være aktuelt å avgrense beiteperioden til vår-forsommer eller høst.

Gjødsling må unngås og manuell rydding av ungsog og kratt foretas etter behov, og slik at marka holdes åpen. Rydding bør foretas gradvis, da for rask åpning av marka både kan medføre erosjon i bratt terreng og åpne opp for uønskede arter. Tilleggsforing bør unngås, da dette både medfører tråkkskader, oppgjødsling og innførsel av uønskede arter. Saltstein må unngås. Fremmede arter bør fjernes og slitasje og andre negative påvirkninger bør begrenses i sårbare lokaliteter.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se: Skjøtelsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på DN's hjemmesider:

<https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/publikasjoner-fra-dirnat/annet/skjotselsboka/>

Litteratur

Bratli, H. 2014. Naturbeitemark. Utkast til faktaark pr. 30.04.2014.

B. Spesiell del: (se veiledning til tabellen nederst i dokumentet)

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)

Navn på lokaliteten Borgværet S		Kommune Vestvågøy	Områdenr.	
ID i Naturbase	Registrert i felt av: Pål Alvereng (Miljøfaglig Utredning AS)		Dato: 10.08.2020	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) Ingen kjente			Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
Hovednaturtype: Naturbeitemark		% andel 100	Utforminger: Fattig beiteeng (MD2015)	% andel: 100
Tilleggsnaturtyper:				
Verdi (A, B, C): Lokalt viktig - C		Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Se bilder nedenfor.		

Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11): Ingen.

Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):			Vegetasjonstyper:
< 20 m	X	God		Slått		Torvtekt	
20 – 50 m		Svak	X	Beite	X	Brenning	
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/hagestell	
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling			
		Dårlig		Lauving			

OMRÅDEBESKRIVELSE (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)

INNLEDNING

Beskrevet av Pål Alvereng og Geir Gaarder, Miljøfaglig Utredning, på grunnlag av egen befaringsdato 10.08.2020 i sammenheng med naturtypekartlegging og utarbeiding av skjøtselsplaner på oppdrag fra Fylkesmannen i Nordland. Lokaliteten ligger i Borgværet landskapsvernområde som er en del av Borgværet naturreservat. Det er ikke kjent tidligere beskrivelser av lokaliteten. Rødlistestatus for arter følger norsk rødliste fra 2015 (Henriksen og Hilmo 2015), og rødlistestatus for naturtyper følger rødliste for naturtyper 2018 (Artsdatabanken 2018).

BELIGGENHET OG NATURGRUNNLAG

Lokaliteten ligger på sørlig del av øya Borgvær i Vestvågøy kommune og er en del av gamle engarealer i tilknytning til hovedgården på Borgværet. Berggrunnen er fattig, og det ser ikke ut til at skjellsandpåvirkning gjør seg spesielt gjeldende. Avgrensningen mot andre naturtyper er diffus, men nøyaktigheten, som varierer, anslås i snitt å være under 20 m.

NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER

Dette er en i hovedsak veldrenert, frisk mark med intermediert preg. Lokaliteten er en naturbeitemark med utformingen "fattig beiteeng". I de nedre delene er det en svak overgang til intermedier og svakt kalkrik eng med innslag av dunhavre og enkelte parti er også noe fuktige. Fragment av driftvoll forekommer i strandsona. Etter NiN2.2 er dominerende kartleggingsenhet i målestokk 1:5000: T32-C-6 intermedier eng med svakt preg av gjødsling.

ARTSMANGFOLD

Følgende naturengtilknyttede arter ble registrert under feltundersøkelsen i 2020: småengkall, blåklokke, dunhavre, fjellmarikåpe, gulaks, geitsvingel, finnskjegg, engfrytle og tepperot. I tillegg kan nevnes funn av ryllik, fuglevikke, hestehavre og rød jonsokblom.

BRUK, TILSTAND OG PÅVIRKNING

Beitetrykket er svakt og har i en lang periode også vært fraværende. Mellom 1964 og 2016 har det ikke vært husdyrbeite her og ikke slått siden tidlig på 1950-tallet (Jann Eliassen, pers. medd.). Det har gjort at den normalt artsrike engfloraen for en stor del har forsvunnet. Hele øya beites nå av gammelnorsk sau hele året. Siden 2016 har det vært 31 voksne sauer på Borgværet gjennom vinteren. Etter lamming er det om lag 80 dyr på øya.

De øvre delene av lokaliteten grenser mot myrpregete arealer som sannsynligvis en gang har vært grøftet og brukt som åker, men som nå er dårlig drenert og i en begynnende gjengroingsfase. Lokaliteten antas å ha vært slåttemark da det var gårdsdrift her.

FREMMEDE ARTER

Ingen registrerte.

KULTURMINNER

Det er ingen registrerte kulturminner innenfor lokaliteten, men de fleste bygningene, inkl. tufter/ruiner, på gården Borgvær ligger inne i SEFRAK-registeret.

SKJØTSEL OG HENSYN

For å bevare naturverdiene er det nødvendig med vesentlig høyere beitetrykk. De få ungbjørkene som holder på å vokse til på lokaliteten, kan med fordel fjernes.

DEL AV HELHETLIG LANDSKAP

Lokaliteten tilhører et gammelt kulturlandskap på øya Borgvær der bruken har opphørt for 50-60 år siden og har vært i en brakkleggings- og gjengroingsfase inntil 2016, da beite ble gjenopptatt med gammelnorsk sau.

VERDIBEGRUNNELSE

Lokaliteten omfatter et areal på 11,3 daa og får høy vekt på størrelse (over 2 daa), lav vekt på artsmangfold (om lag 15 kjennetegnende arter), ikke oppnådd terskelverdi på rødlistearter, lav vekt på tilstand (minst 50 års gjengroing blir styrende her, og ikke noen få år med moderat beitetrykk de siste årene) og høy vekt på påvirkning. Til sammen får lokaliteten verdien C (lokalt viktig).

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøtelsesplan: 24.02.2021	UTFORMET AV: Pål Alvereng og Geir Gaarder		FIRMA: Miljøfaglig Utredning AS	
UTM Sone 33 450756 7579510	Gnr/bnr. 104/1	AREAL (nåværende): 11,3 daa	AREAL etter evt.restaurering: ca. 11,3 daa	Del av verneområde? Nei

Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer. Navn: Jann Eliassen (bruker, 2020)	Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer) Samtaler under befaring/kartlegging 10. aug. 2020
--	--

MÅL: Hovedmål for lokaliteten: - Å forbedre skjøtselstilstanden for ei naturbeitemark med lokal verdi som har ligget brakk lenge. Konkrete delmål: - Øke beiteintensiteten på lokaliteten som et middel for å holde urte- og grasvegetasjonen lav og opprettholde og helst øke det kulturbetingede artsmangfoldet. Ev. spesifikke mål for delområde(r): Tilstandsmål arter: - Det er et mål å minst opprettholde dagens artsinventar av karplanter. - Det er ikke påvist beitemarksopp på lokaliteten, og potensialet ansees å være begrenset, men det er likevel et delmål at skjøtselstiltakene skal bedre tilstanden på en slik måte at leveforholdene bedres også for denne artsgruppen. Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing: - Det er lite gjengroing, men det er kommet opp noen få ungbjørker på lokaliteten, og de kan med fordel fjernes. Sauene bør deretter kunne ta alt av nytt lauvoppslag.
--

AKTUELLE TILTAK:	Prioritering (år)	Ant daa og kostnad/daa	Kontroll: (Dato)
Generelle tiltak: - Lokaliteten beites av gammelnorsk sau. Dette er utmarksbeite og sauene ferdes fritt på hele Borgværet. Beitetrykket bestemmes dermed i avgjørende grad av totalt antall dyr på øya. Pr. dags dato er beitetrykket for lite. Siden 2016 har det vært 31 voksne sauer på Borgværet gjennom vinteren. Etter lamming er det om lag 80 dyr på øya. Beitetrykket skal ideelt sett være slik at beitemarka er godt nedbeitet om høsten, og at gammelt gras (strø) ikke får anledning til å bygge seg opp i enga. Beitetrykket bør være så høyt at lavvokste, beitetolerante arter klarer seg og trives her. Antall dyr bør økes, men gradvis, slik at bruker har kontroll på nedbeitingen av både denne og andre enger og også kan følge med på tilstand (og slaktevekt) på dyrene slik at antallet ikke blir så stort at det går ut over dyrevelferden. - Øvrige tiltak fra grunneiers side angående beite ansees ikke nødvendig, gitt at antall dyr på Borgværet holdes på et tilstrekkelig høyt antall. Andre dyreslag, som f.eks. hest eller storfe, ville i kombinasjon med gammelnorsk sau vært mer optimalt, men er ikke realistisk å få til. Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle: - Selv om enga har ligget brakk i flere tiår før de siste års beiting, er det få tegn til gjengroing, kun noen få eksemplarer av ungbjørk. Når bjørkene er fjernet er det ikke behov for ytterligere restaureringstiltak på denne enga, ut over de generelle tiltakene. - Noen av de gamle slåttemarkene nær hovedgården, spesielt vest for denne, er svært tuete. For å bedre beiteforholdene der, og dermed gi enda bedre grunnlag for flere beitedyr på Borgværet og indirekte bedre beitetrykk på denne enga, kan tuene med fordel fjernes/jevnes. De tuete arealene har ikke spesielle naturverdier som skulle være til hinder for et slikt tiltak. Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle: - Ingen.	Årlig	11,3 daa	

UTSTYRSBEHOV: Sag for å fjerne noen få ungbjørker.

OPPFØLGING:
Skjøtelsesplanen skal evalueres innen: 5 år

Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Befaring ved evaluering av tiltakene bør legges til sensommer/tidlig høst, og i tillegg til karplantefloraen bør oppmerksomheten da også rettes mot registrering av beitemarksopp.

Tilskudd søkt år:		Søkt til:	
Tilskudd tildelt år:		Tildelt fra:	
Skjøtselsavtale parter:			
ANSVAR: Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen.			

Kilder

Jann Eliassen, beitebruker (muntlige meddelelser)

Ortofoto/kart

Ortofoto som viser lokalitetens beliggenhet. Kartgrunnlag: Kartverket (ortofoto) 2020.

Bilder

Oversikt over det meste av lokaliteten, sett mot øst. Foto: Pål Alvereng (2020)

Parti fra de nedre delene av lokaliteten. Foto: Pål Alvereng (2020)

I enkelte parti er det innslag av dunhavre, slik som her. Foto: Pål Alvereng (2020)

Ruinene etter den store fjøsbygningen ligger litt oppe i bakken ovenfor lokaliteten. Mange av engene har åpenbart vært slåtteenger da gården var bebodd og i drift, men preges av å ha vært kun beitet, de siste årene fram til 1964, 52 år med brakklegging og så kun få år med beite fra og med 2016. Foto: Pål Alvereng (2020)

Artsliste

Lokaliteten ble befart i 2020 av Pål Alvereng og Geir Gaarder (Miljøfaglig Utredning AS). Følgende arter ble registrert og lagt inn i Artsobs:

Norsk navn	Vitenskapelig navn	Rødlistestatus (2015)
rød jonsokblom	<i>Silene dioica</i>	LC
fjellmarikåpe	<i>Alchemilla alpina</i>	LC
tepperot	<i>Potentilla erecta</i>	LC
fuglevikke	<i>Vicia cracca</i>	LC
småengkall	<i>Rhinanthus minor</i>	LC
blåklokke	<i>Campanula rotundifolia</i>	LC
ryllik	<i>Achillea millefolium</i>	LC
engfrytle	<i>Luzula multiflora multiflora</i>	LC
gulaks	<i>Anthoxanthum odoratum</i>	LC
hestehavre	<i>Arrhenatherum elatius</i>	LC
dunhavre	<i>Avenula pubescens</i>	LC
geitsvingel	<i>Festuca vivipara</i>	LC
finnskjegg	<i>Nardus stricta</i>	LC